

LES CONFESSIONS DEL VOLUM VIII DEL 'DICCIONARI ETIMOLÒGIC'

A Joan Coromines li agrada el cafè

A Joan Coromines li agrada el cafè i demana que Déu el salvi d'aigüeroles enervants o excitants. Aquesta és una de les confessions que el filòleg inclou en el darrer volum aparegut del seu 'Diccionari Etimològic'.

Lluís Bonada

El volum número VIII del *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana* de Joan Coromines, editat per Curial Edicions Catalanes en col·laboració amb la Caixa de Pensions, La Caixa, el darrer publicat fins ara, torna a ser ple de confessions personals, algunes de caire ideològic, i de tant en tant, torna a ser amanit amb

referències autobiogràfiques. Quan parla del te, per exemple, recorda que ben aviat s'estengué popularment entre nosaltres, però només com a beguda calmant per a malalts. I, afegeix, entre parèntesi, que «Déu ens guardi el cafè i ens salvi d'esnobs, i d'aigüeroles enervants o excitants», de la qual cosa cal deduir que Coromines creu que beure cafè és més genuïnament català i que aquells que tenen el costum

de prendre aigües fetes sense estar malalts són uns esnobs.

A vegades, en compte del canvi d'una beguda per una altra el que ha fet la gent és canviar una paraula per una altra, equivocadament. En aquest volum torna a reivindicar la bondat de la salutació *bones tardes*, en plural, que alguns han cregut acastellanat. El *bona tarda*, diu Coromines, «no s'havia sentit mai ni a ningú, fins als anys 1930, en què començà a dir-ho algun jove net de família bilingüe obsessionat per la bona intenció de fugir del castellà». «S'hi van aferrar —continua— alguns en to pedant cap a 1940, i avui ja ho sentim a molta gent sense prejudicis, que creu que val més dir-ho així (no cal dir que els vells barcelonins de parlar popular, i genuí, deien *bones tardes*, *El Punt de les Dones*, Pitarrà, a. 1865). Si *bona tarda* s'imposa, tant se val; però històricament és infundat creure que en aquest plural hi hagués cap influència castellana...».

Altres vegades, el comentari és pu-

rament biogràfic. Així, en parlar de *trenc*, anota un record d'infantesa: «Me'n vaig fer un en el front jugant en caure d'un tricicle el 1908, amb cicatriu tornada séc que encara es veu». A l'article *turo*, el record és de la guerra civil, cosa que aprofita per a expressar la seva opinió sobre algun dels protagonistes d'aquell fet. L'inclou quan parla del *turturà*: «Jo mai no ho havia sentit dir en el meu món barcelonès; fins que vaig veure, en greus circumstàncies, que a Bna. mateix ho diuen els homes d'ofici. Plovien bombes i canonades de l'esquadra de Mussolini: el cuirassat *Giovanni delle Bande Nere*, tirant contra la ciutat oberta, per junyir-nos al carro del seu criat Franco; quan els veïns de la meua promesa cavaren un refugi a dalt del carrer de Lepanto, i tots agafàrem pics i pales per tenir-ho a punt per a ella i per a tothom, quan sonessin sirenes (¡tritlejar mortuori dels nostres dies!). Fins que, a uns tres metres de profunditat, el pouataire que ens dirigia, digué «ja tenim el *turturà*: ja n'hi ha prou»; prou per fer-hi l'entrada del refugi per sota, que ja era prou fort per suportar l'explosió d'una bomba (febrer de 1937)». A la pàgina 211 trobem aquesta altra nota: «Encara que ho afirmi cert "gran tastapastes" que quan fou catedràtic meu a Bna. (1924) s'esmunyí d'ensenyar-me l'àrab, i el 1928 em féu copiar a la Bibl. Nal. de Madrid un llarguíssim ms. d'astrologia cabalística en llatí, en lloc d'ensenyar-me l'hebreu talmúdic (un dels del grup d'Alhandreus, que després publicà sense esmentar la meua tasca). Prou devia costar-li al pobre d'arribar a Madrid; i si vaig ajudar-li no em dol, sense anar a tornajournals».

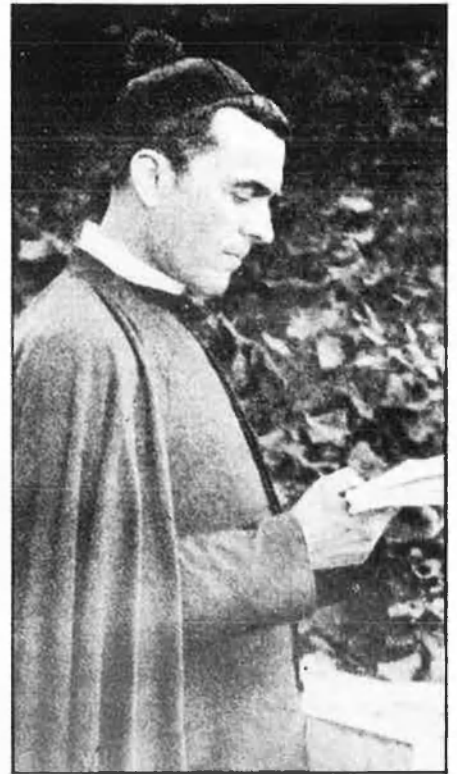
Si els que deixen el cafè són uns esnobes i els que primer abandonen el *bones tardes* van ser uns pedants, els qui van iniciar el costum d'abusar del tuteig ho van fer per imitació dels falangistes: «Aprofitem l'ocasió per denunciar l'imperdonable abús del tuteig, que per imitació de les horribles habituds i manyes falangistes, es va iniciar entre nosaltres després de la victòria, en els anys 40, dels traïdors venuts a l'estranger». Una vegada més, Coromines fa de notari de la nostra història. La censura franquista la van fer «els feixistes castellans, i catalans traïdors», diu a la pàgina 498. I a la pàgina 247, «els nostres botxins de 1939ss. ens fan dir *vaguada* per *tàlveg*».

Els catalans poden ser traïdors, o bé desertors. Aquest darrer és el cas de Boscà (pàgina 228). En general, és un poble ferm. En parlar de l'exclamació

¡sus!, escriu: «Verament antiga i explorable: que ens duu al món dels caçaires muntanyencs, dels almogàvers del desperta-ferro caient damunt la flor de la cavalleria francesa, valenta, intel·ligent i refinada, però que topa amb un poble que vol viure dret, amb un rei al cos, sense ajupir-se a llustres d'altri ni afalagar ningú». A la pàgina 404 recorda una vegada més el tracte històric que hem rebut dels castellans. Escriu que s'han fet «multiseculars i persistents esforços per aconseguir una institució d'alt nivell universitari purament catalana, pagada per l'estat, i tossudament i hipòcritament refusada per tots els reis i governs castellans, amb subtils maniobres». A la pàgina 905 torna a insistir en el tema universitari, troba un disbarat a l'Alcover-Moll i comenta que és un «disbarat que hem de mirar amb indulgència, com a ingènua confessió d'ignorància total de la fonètica històrica (no és culpa d'ells, sinó de la tossuda negativa dels governants hegemònics, de dotar el nostre país de vertaderes i durables universitats)». Més anotacions històriques. Article *Temple*, pàgina 389: «Mirada inquisitiva i severa la del gran Almirall de Mallorca, que, desafiant el Lleó, es mostra, dins la seva catalanitat suprema, més espanyol que aquells que compraren amb el Rosselló l'ajuda del Gall en l'obra d'aferrar el formiguer català sota l'«Oso madronero»: en el seu bloqueig de Gibraltar, a, 1779, 'alguns cinc o sis mesos / Barceló voltejà *contemplant* los inglesos / dintre de Gibraltar / ... Barceló / il·lumina Gibraltar (ab lo canó' (MilàF, *Romllo.*, 130B)».

El castellanisme —aquest és sempre el missatge implícit que ens transmet Joan Coromines— és dolent perquè contamina el català, no cal dir-ho, i perquè el poble que ens el duu és un poble amb vicis, i això sí que cal dir-ho. Prenem com a il·lustració el que escriu a *redituar*. «Excel·lent i important mot català que evita l'intolerable i vergonyós castellanisme *devengar* amb què ens foraden les orelles alguns financers, revelador de llur trista incultura catalana. (...). ¡En lloc d'aquesta venerable expressió, catalana, d'un poble mestre en economia i estalvi, van a pidolar els mots d'una llengua d'aspirants a classes passives!».

Però hi ha més exemples. Quan parla de l'extensió de *tanda*, mot peculiar del català, cap a la llengua castellana, ho fa d'aquesta forma: «En escriptors de Castella el mot no apareix fins més tard, des de Fz. de Oviedo, i molt sovint en cronistes i lleis d'Amèrica, a l'administració de la qual sembla que

Amb Verdaguier, Coromines pensa que el llenguatge del poble és molt més pur i creador del que pensen alguns.

fou traslladada per Ferran el Catòlic la institució i la paraula. El «bon» rei consort, tot excloent d'Amèrica els seus propis súbdits, per odi xovinista de família castellana, i per por del geni democràtic dels catalans i aragonesos, no tingué inconvenient a implantar en el Nou Món els avantatges de la nostra experiència administrativa. I així l'ús del mot proliferà aplicant-s'hi als torns de treball dels indis, aquelles *mitas* també anomenades des de llavors *tandas*, a què enjuncaven els pobres indis, tirànicament, atuïnt i embrutint cada vegada més aquelles nobles races».

Un altre dels punts més interessants del diccionari de Coromines és el de saber quines coses dirà de la gent, en especial de la que li és antipàtica, o de la que creu que no fa les coses bé. Del vigatà Jaume Collell, l'acusa de ser «pedant explotador» de Jacint Verdaguier i el qualifica de «poetastre». D'un altre mossèn, Antoni Griera, diu que els desvaris i les barroeries són habituals en la seva feina. Qualifica de «malèvola» la introducció de Riquer a una edició del *Tirant* i diu, en un altre lloc, que té el costum d'escollir el manuscrit pitjor en l'aspecte lingüístic. Sant Vicent Ferrer, el presenta com un «gran demagog».

El seu blasmat col·lega Germà Colon torna a merèixer la seva atenció. Parlant d'una filòloga que segueix Colon, G. Schib, l'editora dels *Sermons*

DOMÈNEC UMBERT

Coromines va trobar un barbarisme en Foix.

En aquest últim volum del 'Diccionari Etimològic', Coromines torna a reivindicar la bondat de la salutació «bones tardes».

de Sant Vicent Ferrer, acaba les seves observacions d'aquesta forma: «Errors comprensibles de filòlegs mal informats, com ella i el seu guiador Colon, però explicables per la deplorable tendència d'aquest a erigir una muralla xinesa entre el valencià i els altres parlars de la llengua». Parlant de l'etimologia de *torró*, inclou, entre parèntesi: «Deixant a banda les rampoines que s'entreté a recollir Colon en el seu article, totes tan fantàstiques com aquell que ho feia venir de Sant Martí bisbe *Turonensis*: ens abstindrem de perdre-hi temps». «És sabuda», afegeix algunes línies després, «la miopia de Colon en aquest punt». Més qualificacions: Antoni M. Alcover, un altre mossèn, és un 'maniàtic francòfob'. ¿Aquesta mania que li té a Germà Colon no pot néixer, entre altres raons, perquè es va pensar, en llegir el seu nom, que era un frare? Coromines és potser el darrer menjacapellans de la nostra història.

Del lingüista Barnils, diu: «mestre de sords, muts i tartamuts, i home carregat de prejudicis». Al filòleg i erudit Amadeu Pagès, finalment, tampoc no el té en gaire bon concepte, perquè va publicar les *Cobles* de P., J. i A. March, «amb les seves habituals exhibicions d'ignorància, i extravagants canvis de text».

Joan Coromines tampoc sap estarse de fer judicis literaris. De Llorenç

Riber no li agrada la seva poesia, però sí la seva prosa. En un cas es demana si «no serà més que un reble de poetastre l'ús que fa LI. Riber de *til·la per tell*» (pàgina 382). I quan li cita un fragment del text en prosa *La Minyonia d'un infant orat*, no es pot estar de lamentar-se així: «Quina pena que aquest orat no vagi fer sempre excel·lent prosa mallorquiníssima com aquesta, sense el fumós versejar amb tronats plagis dels Antics». I una reivindicació, la de Josep Tarongí, poeta del segle XIX. Li dedica tota aquesta nota: «El pobre xueta que cregué prudent usar el pseudònim "Un mallorquí" i al qual AMAlcover nega gairebé tot valor en la seva bibliografia del BDLC VIII, si bé reconeixent-li (¡que magnànim...!) que pot tenir alguna engruna de bo, no sense sincerar-se amb allò de «la raó a un... moro, que diuen». El pobre s'hagué de refugiar a l'últim en el Sacromonte de Granada, on morí d'enyorança de la dolça Roqueta, deixant-nos així penjats en la F- del diccionari; que ell, més nostre que Amengual, redactava en la nostra llengua; i que hauria estat més útil que el d'Amengual i que moltes obres d'AMAlcover, que el qualifica severament d'«aficionat»: ell mateix no era gaire més i tots dos foren bons estudiosos, i certament bons catalans. Tarongí fou poeta considerable, de qui he llegit bells poemes. Però li feren el buit

per l'horrend «pecat original». Aquesta llarga nota es troba a la pàgina 691.

Sabuda és la fòbia de Coromines contra els correctors que no fan bé la seva feina. Parlant d'*atropell*, diu que «no ha existit més que en la ploma de bàrbars correctors d'impremta que han cregut salvar així l'intolerable castellanisme *atropello...*» (Pàgina 882). El «corrector de català», les cometes són de Coromines, de la Perenne és també un bàrbar (pàgina 442), cosa que torna a recordar a la pàgina 453, bo i remetent el lector al seu *Lleures i converses d'un filòleg*: «Per a la barbàrie del 'corrector de català', que va fer imprimir en l'edició d'O.C. (1960, pp. 158-160) *bocaterrosses* o *badades*, amb desvergonyat menyspreu per al llenguatge de Maragall, i deixant un text absurd (amb *badades* sense sentir), veg. *Lleures*, 48, n. 9».

Una vegada més, Coromines reivindica en aquest volum el geni de la llengua viva, les paraules creades pel poble, i denuncia els barbarismes —de Foix en cita un, que troba a l'Alcover-Moll, *terrisses*— com també els savis que se n'allunyen. «El llenguatge del poble —escriu a la pàgina 223—, com deia tan bé Verdguer, és molt més pur i creador que el que pensen alguns *doctuli*, però la *doctulorum audacia* no sempre rendeix...; alguns cops sí..., cert temps...; de vegades en són víctimes grans homes, com Verdguer mateix (que no va arribar a les bodes de platí...).» I també critica els barbarismes semàntics, l'ús incorrecte d'un mot. Això és el que ha detectat en un mot viu en català antic, *capténir-se*, que té el sentit de «comportar-se, amb algú bé o malament i que mai significà 'fer-se càrrec d'una cosa'. «És —anota— posar-se en ridícul usar mots de llenguatge mort, però molt coneguts, amb un sentit que no han tingut mai». Tampoc pot aprovar l'ús d'*entorn* que ha vist en un article de la *Revista de Catalunya* de l'octubre del 1986, en concret en aquesta frase: «aquelles qüestions que interessien... especialment al nostre entorn cultural».

I, finalment, el toc moral. Sabut és que a Joan Coromines no li agrada la literatura desvergonyida, ni les paraules *fortes*. A la pàgina 921 en fa servir una, *titola* i afegeix, entre parèntesi: «perdoneu, lectors».

El volum VIII del *Diccionari Etimològic i Complementari de la llengua Catalana* inclou tota la lletra T, acaba la lletra S i enceta la U. D'aquesta darrera lletra no n'hem pogut extraure res: tot el text de la lletra U ha estat redactat per J. Gulsoy. □